

lingen ses som stående i strid med Bibelns ställning. Ska tron ha sitt fäste i traditionen eller i Bibeln? Den enskildes tro och roll i kyrkan blir enligt Hoffman förminskad i en katolsk kyrka till skillnad mot i en protestantisk.

Flera av författarna är tydligt mindre förjusta i katolska kyrkan och dess lärosystem och framför allt den roll som traditionen där spelar. Flera av dem står också i eller nära rörelser som i Sverige är relativt nya och som har sina teologiska rötter i USA. ”Evangelikal” och ”evangelisk” är ord som förekommer i sin anglosaxiska betydelse. Ett annat exempel är hur Anders Gerdmar, med tydlig egen reservation, använder elva sidor åt att diskutera dispensationalismen, uppdelningen av tiden och Guds handlande i olika tidsåldrar, vilken växt fram på de brittiska öarna och framför allt kommit att bli av betydelse i USA. Dessa tankar är knappast relevanta för särskilt många kyrkor och teologer i Sverige, även om Gerdmar uppger att de under de senare decennierna spridits över världen.

Att problematiska tankar kan leta sig fram om bibelordet får förstås helt utan hjälp från tradition eller Kyrkans lära blir tydligt i Johnny Foglanders bidrag om Jesu dop. Under tiden fram till Jesu dop hade Jesus, om än Faderns Son av evighet, till den grad avstått från sina gudomliga egenskaper att Han endast fungerat som människa till dess att Hans dop medförde den helige Andes smörjelse. Foglanders slutsats är att allt gudomligt Jesus gör är den helige Andes verk: ”Det var Anden som tillförde det övernaturliga elementet i det Han gjorde.” Intressant är att denna tolkning av personen Jesus är besläktad med teologiska positioner utvecklade under samma tid som den historisk-kritiska metod som boken i stort är en kritik av. Det bör även noteras att denna förståelse ligger nära (i min mening, farligt nära) vissa gnostiska idéer.

Sammantaget finns i boken många tankeväckande resonemang. Än det ena och än det andra kan vara av intresse för olika personer sett till deras teologiska grund och

intresse. Genomgående och ibland uttalat är att de temata som diskuteras till stor del handlar om den enskildes möte med den akademiska teologin och den historisk-kritiska bibeltolkningen. Rivs tron ned av den historisk-kritiska metoden, blir den starkare, förändras den, eller...? I denna mening blir bokens fråga personlig. Gud talar till den enskilde i bibelordet. Är teologin, och framför allt exegetiken, en nyttig hörapparat – eller en störsändare som mer eller mindre dränker tilltalet?

Martin Bergman

Teol. dr.

DOI: 10.51619/stk.v10i21.28859

Fredrik Santell. *Att bygga sitt liv i skuggan av kriget. Heribert Jansson, en existentiell biografi.* Skellefteå: Artos & Norma, 2025. 286 s.

Det är nästan alltid roligt att läsa biografier. Extra roligt är det om man får lära känna en i vida kretsar numera tämligen okänd person som Heribert Jansson (1919–96), kyrkoherde för Svenska kyrkan i Berlin under nästan 40 år under den tid då Berlin var en delad stad och kalla kriget pågick. I sin samtid var han omsusad och omskriven – och också mycket omtyckt. En mångfacetterad person: gladlynt societetslejon och allvarlig själasörjare, en person som uppskattade ett bekvämt liv men som också tog risker för att smuggla ut såväl dokument som människor ur Östtyskland.

Denna spännande persons liv får vi ta del av i Fredrik Santells *Att bygga sitt liv i skuggan av kriget*. Santell är kyrkohistoriker, präst i Svenska kyrkan och författare till flera böcker. I inledningen berättar han om ett personligt möte han som ung teologistudent hade med den då 75-årige prästen i hans hem i Lund. Han kan ännu minnas ”den intresserade blicken, det hjärtliga handslaget och den stilla, reflekterande hållningen” (s. 8), något som genomgående tycks ha kännetecknat Heribert Jansson. Det är ett gediget forskningsarbete Santell genomfört, och inte bara i ”arkivens underbara värld”; han har

därtill bokstavligen rest i Janssons fotspår, ätit på hans favoritrestauranger, till och med bött i hans lägenhet i Rom. Författarens entusiasm är uppenbar, och den smittar av sig på läsaren.

Heribert Janssons liv skildras kronologiskt, från uppväxten som adoptivbarn i en prästgård i Västergötland till ålderdom och död i Lund. Biografin är också en existentiell sådan: om de tankar och förhållningssätt till livets stora frågor som format hans liv. Det är i huvudsak tre områden författaren lyfter fram: religion, politik och sexualitet. Det var framför allt det sistnämnda som gjorde att han i vissa kyrkliga kretsar betraktades som kontroversiell. Han hade nämligen livet igenom starka emotionella och sexuella relationer till andra män. Santell väljer begreppet *queer* för att markera Janssons livsföring som ”bortom heteronormativa mönster” (s. 132).

Som kyrkoherde för den svenska församlingen i Berlin, Victoriaförsamlingen, tillträder Heribert Jansson 1950. Det är en svårt sargad stad han möter i det efterkrigstida Berlin. Något annat som kom att prägla livet i staden var förstas spänningen mellan öst och väst. Jansson lyckades ändå bygga upp en omfattande verksamhet i den svenska kolonin med olika evenemang med den stora julbasaren som årets höjdpunkt. Medierapporteringen tycks ha varit omfattande, och bland annat *Expressen* berättar, under rubriken ”Bekantas bekanta”, om ”den leende och framtidsvisna svenska kolonin [...] och dess eleganta och dandyartade kyrkoherde” (s. 82). Men det var inte bara festligheter. Han var också engagerad i hjälparbetet för sina församlingsbor i den krigshärjade staden.

Livet som kyrkoherde var krävande: att vara en entusiasmerande ledare för såväl Berlins svenska koloni som för den egna arbetsstyrkan, samt att upprätthålla diplomatiska kontakter med styrande, ockupationsmakter och lokalbefolkning. Lägg därtill predikningar varje söndag. En annan viktig uppgift var förstas att fungera som själasörjare, och Heribert Jansson var en omvittnat god lyssnare.

Frestelserna i det kosmopolitiska Berlin var många och lockande för en person med en så pass tung arbetsbörda. Toleransen mot alkoholkonsumtion var hög, och bastuklubbar för möten med andra män många. Tillgången till dessa nöjen ledde så småningom till en personlig kris. En blöt utekväll 1957 på en bar med tvivelaktigt rykte i sällskap med två unga män och med en kvaddad Jaguar som följd ledde till att kriminalpolisen och även svenska UD blandades in. Janssons förtroende som utlandsposterad kyrkoherde vacklade. Medarbetarna i församlingen, ”dyrgriparna” som han kallade dem, stöttade honom dock genom hela processen, vilket säger en del om hur uppskattad han var som arbetsledare.

Delvis som en följd av denna ”incident” med efterföljande process, förlovade sig Jansson med Gun Grossmann, församlingens sekreterare, och kom så småningom att leva ett stadgat, anständigt familjeliv – åtminstone utåt sett. Samtidigt fortsatte han att odla nära relationer med män, såväl känslomässigt som erotiskt. Detta var vida känt och accepterat inom församlingen. Att det var möjligt förklaras delvis med ”utlandsförsamlingen som kosmopolitisk miljö som inte alltid präglades av samma moraluppfattningar och praxis som i hemlandet och hemlandskyrkan” (s. 134). Gun och Heribert levde på många sätt skilda liv. De bodde under samma tak men i olika delar av prästbostaden. De tillbringade mycket tid var för sig, bland annat gjorde de resor på egen hand. En särskild fristad för Heribert blev den egna lägenheten i Rom där han kunde leva lite mer utsvävande. Gun accepterade arrangemanget men bara så länge makens agerande inte blev alltför publikt.

De kanske mest spännande händelserna, åtminstone för en betraktare utifrån, i Heribert Janssons liv var de som ledde till att han under tio år blev förbjuden att besöka Östtyskland. Fram till 1963 hade han, tack vare sitt diplomatpass, kunnat röra sig relativt obehindrat över gränsen och därmed kunnat leverera förnödenheter, böcker, konanter och annat till församlingens medlemmar på

östsidan, dock under konstant, men ”diskret”, övervakning av den östtyska säkerhetstjänsten. Så småningom började han även hjälpa människor över gränsen. ”Mer än en gång fick jag packa in en förföljd medbroder i bakluckan på bilen och ta över honom”, berättar han (s. 170). Därmed ansågs han, av de östtyska myndigheterna, ha missbrukat sin diplomatiska immunitet och blev förklarad *persona non grata* i DDR.

Även om Heribert Jansson, föga förvånande, var en kontroversiell person, var han inte bara avhållen som vän och arbetskamrat utan tilldelades också flera utmärkelser av såväl tyska som svenska myndigheter, såsom regeringens medalj *Illis Quorum* och Konungens medalj i serafimerordens band.

I Santells bok ges en intressant, innehållsrik och initierad bild av ett viktigt stycke ”Svenska kyrkan i utlandet”-historia, något som författaren skrivit om tidigare. Jag rekommenderar boken för en intresserad, allmänbildad allmänhet, och på akademisk nivå även för studenter i Kyrkohistoria. Författaren anger delvis populärvetenskapliga ambitioner. Jag delar denna uppfattning men menar att läsningen ibland riskerar tyngas av en alltför omfattande detaljrikedom. Boken är dock, tack vare tydlig disposition och rubriksättning, korta kapitel och inte minst en sann berättarglädje, tämligen lättläst. Men kanske är den stora behållningen ändå att få ta del av och lära känna en personlighet som levtt ett innehållsrikt liv och samtidigt framstår som genomsympatisk.

Lotta Knutsson Bråkenhielm
Teol. dr. i religionsfilosofi
DOI: 10.51619/stk.v102i1.28860

Eric Metaxas. *Religionless Christianity – God’s Answer to Evil*. Washington D.C.: Regnery Faith, 2024. 140 pp.

US-American theologian, author and radio host Eric Metaxas’ *Religionless Christianity – God’s Answer to Evil* deals with the age-old question of whether there is and should be a connection between religion and politics

and what that connection should look like. Utilizing 20th century German theologian Dietrich Bonhoeffer’s thought, Metaxas calls for a Christian faith that is lived actively and openly rather than relegated to the private sphere. Metaxas’ previous bestselling biography of Bonhoeffer (*Bonhoeffer: Pastor, Martyr, Prophet, Spy*, 2011) was celebrated in evangelical circles and received numerous awards. It was, however, also harshly criticized, most importantly for its oversimplification of complex political and theological questions as well as exaggerated and ideological formulations. Critically examining his latest book is thus essential if we hope to make sense of Metaxas as a theologian, but also of the way in which his theology relates to the current political situation in the US.

Metaxas’ argument departs from his criticism of the ‘Christless’ religion of the American church. This religion has drifted from its radicalness and turned into a secular faith which separates religious truth from the rest of reality, he claims. The primary reason for this development, as explicated in chapters 1–4, is the Protestant church’s preoccupation with emphasizing our being saved by faith instead of works. In Martin Luther’s theology, the idea of living out one’s faith was lost, Metaxas explains, and the church has grown increasingly complacent since. Here, Metaxas begins to draw parallels to the German church of the early 1930’s. The German church and Christians did not speak out against the national socialists, despite the threat that they posed to the church itself, and to the social and political order of early 20th century Europe. As Metaxas explains, they did not recognize their error before it was too late. An authoritarian state had formed which did not leave room for those with differing views. With its ‘cancel culture’ and attacks on free speech, the US-American state of 2024 resembles such authoritarianism, chapters 5–7 contend.

Returning to the utilization of Bonhoeffer’s story, chapters 8–14 again argue for the necessity of a faith that is both trusting